

TARIXIY OBRAZLAR ORQALI TARIXIY TAFAKKURNI UYG‘OTISH

Sh.B. Payg‘amov

Andijon davlat pedagogika instituti

ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: shohruxbek086@gmail.com

Tel.: +998902688823

Anotatsiya

Bugungi globallashuv, axborot oqimlarining tezlashuvi, madaniy muhitlarning o‘zaro ta’siriga kirishuvi sharoitida yosh avlod ongida **tarixiy xotirani mustahkamlash, milliy qadriyatlarni anglash, ularni to‘g‘ri talqin qilish va ularga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish** ta’lim-tarbiyaning dolzarb va strategik yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Chunki tarixini bilmagan, o‘z o‘tmishini qadrlamagan xalqning kelajagi yo‘q. Shu bois, yoshlarga tarixni oddiy sana va faktlar majmuasi sifatida emas, balki **hayotiy saboq, ijtimoiy xulq, ma’naviy-axloqiy mezonlar manbai** sifatida o‘rgatish zamon talabi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Ufq, Multidissiplinar yondashuv, Hissiy tafakkur, Ijodkorlik va jamoaviylik, Raqamli texnologiyalar

Tarixiy tafakkur insonning o‘tmishni tushunishga, tarixiy voqealar, shaxslar va jarayonlar mohiyatini anglashga, ularni hozirgi holat bilan qiyoslash va kelajakni ongli rejalashtirishga xizmat qiladi. Chunki tarixini bilmagan, o‘z o‘tmishini qadrlamagan xalqning kelajagi yo‘q¹. Bu tafakkur turi yoshlarda **fuqarolik mas’uliyati, vatanparvarlik, xalqparvarlik, adolatparvarlik** tuyg‘ularini rivojlantiradi. U tarixni passiv bilim emas, balki **ijtimoiy ong va ma’naviy pozitsiya** sifatida qabul qilishga undaydi. Aynan shu jihatlar uni zamonaviy ta’limda muhim vositaga aylantiradi. Tarixiy obrazlardan foydalanish zamonaviy ta’limda tarixni o‘rgatishning eng ta’sirchan va samarali usullaridan biri hisoblanadi.

¹ Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch*. – T.: Ma’naviyat, 2008.

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th June, 2025

Obrazlar vositasida o'quvchilarda voqealarga nisbatan shaxsiy munosabat, ruhiy his-tuyg'ular, tarixiy tafakkur va empatiya shakllanadi. Bu esa tarixni oddiy faktlar jamlanmasi sifatida emas, balki tirik tajriba, ma'naviy-estetik meros, hissiy qadriyatlar tizimi sifatida o'zlashtirishga xizmat qiladi. Quyidagi metodlar aynan shu maqsadga xizmat qiladi:

Badiiy adabiyot va dramatik asarlar orqali: Tarixiy romanlar, dostonlar, pyesalar tarixiy obrazlarni badiiy ifoda orqali jonli va hissiy shaklda taqdim etadi. Bunday asarlar o'quvchini tarixiy davrga ruhan olib kiradi. Masalan: Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi Otabek obrazi XIX asrning oxiridagi ijtimoiy o'zgarishlar, milliy o'zlik, islohotparvarlik ruhini ochib beradi². Said Ahmadning "Ufq" romanida o'zbek xalqining bosqinlar va mustamlakachilik davridagi ichki kurashlari tarixiy shaxslar orqali yoritiladi. Ilyos Muslimning tarixiy dostonlarida esa qahramonlik, fidoyilik, milliy iftixor obrazlari orqali tarixiy jarayonlar chuqur talqin etiladi. Bu asarlar orqali o'quvchi nafaqat tarixni o'rganadi, balki o'sha davrda yashab, fikr yuritgan, iztirob chekkan yoki kurashgan shaxslarning ichki dunyosiga kiradi, ular bilan ruhiy hamohanglik hosil qiladi³. Vizual manbalar va ommaviy axborot vositalari orqali: Hozirgi davrda ko'plab tarixiy filmlar, hujjatli lavhalar, sahna ko'rinishlari, multimediyali vositalar orqali tarixiy obrazlar yanada ta'sirli tarzda taqdim etilmoqda. Ushbu usulning ustunligi:

Ko'rgazmalilik: o'quvchi tasavvur qilish emas, bevosita ko'rish orqali anglaydi.

Hissiy ta'sir kuchi: musiqiy fon, aktyorlik ijrosi va sahna dekoratsiyasi orqali obrazlar real hayotga yaqinlashtiriladi.

Multidissiplinar yondashuv: film orqali tarix bilan birga san'at, aktyorlik, ssenariy va musiqiy madaniyat ham o'rganiladi.

Masalan, "Jaloliddin" tarixiy seriali orqali o'quvchilar faqatgina tarixiy faktlarni emas, balki qahramonlik, vatanparvarlik, shaxsiy iztirob va irodani ham his qilishadi.

² O'zbekiston tarixi. Darslik. – T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2022

³ Qodirov T. *Tarix saboqlari va bugun*. – T.: Sharq, 2005.

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th June, 2025

Yana bir misol, “Temuriylar davlati” hujjatli filmi orqali Amir Temur hayotining siyosiy jihatlari, shaxsiy qarashlari va davlat qurilishi tamoyillari obrazli shaklda yoritiladi⁴.

Teatr pedagogikasi asosida:Teatr san’ati ta’limda obrazlar bilan ishlashning eng chuqur va samarali usulidir. Bu usulda o’quvchilar o’zlari tarixiy shaxslar rolini ijro etib, o’tmishdagi hayotiy holatlarga bevosita “ishtirolik” qiladilar. Bu nafaqat bilimni, balki:

Hissiy tafakkur (voqealarni yurakdan his qilish),

Empatiya (tarixiy shaxs kechinmalarini anglash),

Axloqiy baholash (qaysi qaror to’g’ri yoki noto’g’riligini tushunish),

Ijodkorlik va jamoaviylik (sahna mashqlari orqali) kabi ko’nikmalarni ham rivojlantiradi.

Masalan, o’quvchilar teatrda Nodira begim, Amir Temur, Bobur yoki Jaloliddin Manguberdi obrazlarini ijro etganida, ular bu shaxslar olamiga kirib, tarixni chuqurroq anglaydilar.

Agar o’quvchi Amir Temurning o’z lashkarlariga bergan amrini ijro etsa, u bu buyruqning tarixiy, siyosiy va axloqiy ahamiyatini o’z ongida mushohada qiladi. Bu teatriy tajriba unga oddiy matndan ko’ra ming karra kuchliroq ta’sir ko’rsatadi Integratsiyalashgan va interfaol metodlar:Zamonaviy metodikada tarixiy obrazlarni o’rgatishda quyidagi vositalarni qo’llash ham samaradorlikni oshiradi:

Raqamli texnologiyalar: VR (virtual reallik) texnologiyalari orqali tarixiy joylar va obrazlarni 3D formatda tomosha qilish.

Interfaol mashg’ulotlar: viktorinalar, tarixiy rol-o’yinlar, “Kim bu?” kabi obrazga asoslangan tanlovlar.

Portfolio usuli: o’quvchilar o’zlari tanlagan tarixiy shaxs haqida izlanish olib boradi, referat yoki taqdimot tayyorlaydi.**Tarixiy obrazlar orqali milliy o’zlikni shakllantirish.** Milliy o’zlik – bu shaxsning o’z xalqiga mansublik hissi, tarixiy ildizlariga, madaniyatiga, tili va qadriyatlariga bo’lgan ongli munosabatidir. Milliy o’zlikni anglash orqali inson o’zining kimligini, qanday tarixiy meros egasi ekanligini va jamiyatda tutgan o’rnini teran tushunadi. Shu ma’noda, tarixiy obrazlar

⁴ G’afurov B. *Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi.* – T.: O’zbekiston, 2001.

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th June, 2025

yosh avlod tafakkurida milliy o'zlikni shakllantirishda kuchli vosita sifatida xizmat qiladi. Tarixiy obrazlar orqali yoshlar o'z ajdodlarining jasorati, tafakkuri, ilm-fan, san'at va davlat boshqaruvidagi yutuqlari bilan tanishadi, bu esa ularda **g'urur, ishonch va milliy iftixor** hissini uyg'otadi. Masalan, **Amir Temurning** xalqaro miqyosdagi siyosiy yetakchi sifatida tan olingani, **Ulug'bekning** ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasi, **Zahiriddin Muhammad Boburning** shoir, sarkarda va madaniyat targ'ibotchisi sifatidagi ko'p qirrali faoliyati yoshlar uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi⁵. Ayniqsa, ular bobokalonlarining insoniyat tarixiga tutgan hissasini anglab, o'z millatining buyukligini chuqur his qiladilar⁶.

Tarixiy obrazlar faqat jasorat va qahramonlikni emas, balki **madaniy tafakkur, odob-axloq, ma'naviy poklik, fidoyilik, ilmga chanqoqlik** kabi qadriyatlarni ham o'zida mujassam etadi. Masalan:

- **Mahmud Qoshg'ariyning** ilmiy qarashlari, **Ahmad Yassaviyning** tasavvufiy tafakkuri va axloqiy maktabi,
- **Nodira** va **Uvaisiy** kabi ayol shaxslarning ilm-ma'rifat, adabiyot va jamiyat hayotidagi faol ishtiroki — yosh avlodga “ayol obrazida ham millat tarixi bor” degan teran g'oyani singdiradi.

Bunday obrazlar yoshlar qalbida tarixiy shaxslar bilan ichki ruhiy bog'lanish hosil qilishga, ularning hayoti va faoliyatini o'z hayoti bilan taqqoslab ko'rishga turtki beradi. Bu esa o'z navbatida milliy o'zlikni anglash jarayonini **nafaqat aqliy, balki hissiy va ma'naviy bosqichga olib chiqadi**.

Milliy o'zlik shakllanishida savol-javoblar orqali tafakkurni uyg'otish ham muhim: **“Men kimman?”**, **“Qaysi xalq vakiliman?”**, **“Mening ajdodlarim qanday hayot kechirgan?”**, **“Ular nima uchun kurashgan?”** kabi savollar o'quvchi ongida paydo bo'lib, o'zligini anglashga intilishni kuchaytiradi. Tarixiy obrazlar aynan shu savollarga hayotiy va obrazli javoblar beradi⁷.

Shuningdek, milliy o'zlikni shakllantirishda tarixiy obrazlarning **insonparvarlik, bag'rikenglik, adolatparvarlik** kabi fazilatlari yosh ongida ideal shaxs modelini yaratadi. O'quvchi tarixiy qahramonni nafaqat tarixiy voqea ishtirokchisi, balki

⁵ Olimov A. *Ulug'bek merosi va zamonaviy tafakkur*. – T.: Fan, 2003.

⁶ Rajabov Q. *Tarixiy ong va milliy o'zlik*. – Samarqand: Zarafshon, 2016.

⁷ Rustamova D. *Tarixiy tafakkur va yoshlar ongida milliy o'zlik*. – Ilm va hayot, 2023.

axloqiy namuna, ma'naviy ustoz sifatida qabul qiladi. Bu shaxsiy rivojlanish uchun kuchli psixologik va axloqiy motivatsiyadir. Shu bois, ta'lim-tarbiya jarayonida tarixiy obrazlarni chuqur tahlil qilish, ularni sahnalashtirish, tahliliy suhbatlar olib borish, yozma-ijodiy ishlarga jalb etish orqali milliy o'zlikni shakllantirish va mustahkamlash mumkin⁸. Bu esa yoshlarni o'zligini anglashi bilan birga, ularni **o'z millatining vijdonli farzandi, ilmi fuqarosi va mas'uliyatli vakiliga** aylantiradi.

Xulosa

Tarixiy tafakkurni rivojlantirish bugungi ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim maqsadlaridan biri sanaladi. Shu ma'noda, **tarixiy obrazlar — yosh avlod tafakkurini uyg'otuvchi, ma'naviyatini shakllantiruvchi, milliy o'zlikni anglashga xizmat qiluvchi beqiyos tarbiyaviy vositadir**. Obrazlar orqali tarixni faqat eslab qolish emas, balki uni chuqur his qilish, anglash, tanqidiy fikrlash orqali ongli xulosa chiqarish imkoniyati paydo bo'ladi.

Tarixiy obrazlar yoshlar ongida o'z ajdodlari bilan faxrlanish, ularning hayotiy yo'lidan saboq olish, ularning orzu-maqsadlarini davom ettirish istagini uyg'otadi. Bunda **Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Nodira, Uvaisiy, Ahmad Yassaviy** kabi buyuk siymolarning hayoti, faoliyati, qarashlari, jasorati, intellekti o'quvchi qalbiga chuqur singib boradi.

Shuningdek, tarixiy obrazlar orqali ta'lim jarayoniga **san'at, teatr, adabiyot, axborot texnologiyalari** kabi boshqa sohalar integratsiya qilinadi. Bu esa o'quv jarayonini nafaqat samarali, balki estetik, hissiy va hayotiy jihatdan boyitadi. Ayniqsa teatr-pedagogik yondashuvlar, dramatik ifodalar, sahnalashtirish, vizual metodlar orqali obrazlar o'quvchining ichki dunyosiga yaqinlashtiriladi, ular ruhiy hamohanglik orqali tarixni o'zlashtira boshlaydi.

Milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish — bularning barchasi obrazlar orqali berilgan tarixiy bilimlar ta'siri ostida yuzaga chiqadi. Zero, tarixni bilgan avlodgina o'z kelajagini ongli ravishda quradi.

⁸ Xasanov Z. *Teatr pedagogikasi asoslari*. – T.: Ilm, 2020.

Shu bois, ta'limda tarixiy obrazlardan foydalanish nafaqat metodik vosita, balki yuksak ma'naviy-ma'rifiy vosita sifatida e'tirof etilishi kerak. Tarixiy obrazlar — bu faqat o'tmish emas, balki bugunning, hatto kelajakning ham tarbiyachisidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. Qodirov T. Tarix saboqlari va bugun. – T.: Sharq, 2005.
3. O'zbekiston tarixi. Darslik. – T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2022.
4. G'afurov B. Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi. – T.: O'zbekiston, 2001.
5. Olimov A. Ulug'bek merosi va zamonaviy tafakkur. – T.: Fan, 2003.
6. Rajabov Q. Tarixiy ong va milliy o'zlik. – Samarqand: Zarafshon, 2016.
7. Rustamova D. Tarixiy tafakkur va yoshlar ongida milliy o'zlik. – Ilm va hayot, 2023.
8. Xasanov Z. Teatr pedagogikasi asoslari. – T.: Ilm, 2020.